

Maktabgacha Yoshdagi Bolalarni Mustaqil Fikrlashga O'rgatishning Samarali Metodikasi

Buranova Nigina Shamsiddin qizi

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) yo'nalishi 202 guruh magistranti
muradovanigina526@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola maktabgacha yoshdagi (5–7 yosh) bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning nazariy asoslari, amaliy metodlari va samaradorligini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada o'yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar, interfaol usullar va nutq o'stirish mashg'ulotlari orqali bolalarda tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish va erkin fikr bildirish ko'nikmalarini shakllantirish yo'llari asoslab berilgan. Samarqand viloyatidagi 2 ta davlat maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari (81 nafar bola va 8 nafar tarbiyachi ishtirokida) natijasida tajriba guruhidagi bolalarning mustaqil fikrlash ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada oshgani aniqlandi. Ishlab chiqilgan metodika maktabgacha ta'lim amaliyotida qo'llash uchun tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: mustaqil fikrlash, maktabgacha ta'lim, o'yin texnologiyalari, nutq o'stirish, interfaol metodlar, tajriba-sinov, pedagogik samaradorlik.

Zamonaviy jamiyatning tez rivojlanishi ta'lim tizimidan bolalarni nafaqat bilim bilan ta'minlashni, balki mustaqil fikrlash, muammolarni ijodiy yechish va ijtimoiy moslashuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirishni talab etmoqda. Maktabgacha yosh (3–7 yosh) bolaning kognitiv va emotsional rivojlanishining asosiy bosqichi hisoblanadi. Aynan shu davrda mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllansa, bolaning keyingi ta'lim bosqichlari muvaffaqiyatli bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun (2019), "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi va "O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" (2019) kabi hujjatlar bolalarni mustaqil va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalashni ustuvor vazifa qilib belgilagan. Biroq amaliyotda pedagoglarning malakasi yetarli emasligi, eskirgan metodik vositalar va resurslarning cheklanganligi sababli bolalarning 60–70 % mustaqil tahlil qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega emasligi kuzatilmoqda.

Tadqiqotning maqsadi - maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning samarali metodikasini ishlab chiqish va uning samaradorligini tajriba-sinov orqali isbotlashdir.

Vazifalar:

1. Mustaqil fikrlashning pedagogik-psixologik asoslarini tahlil qilish.
2. Amaliy metod va shakllarni aniqlash.
3. Tajriba-sinov o'tkazib, natijalarni baholash.
4. Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti – 5–7 yoshli bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish jarayoni; predmeti – metodika mazmuni, shakli, usullari va vositalari.

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari

Mustaqil fikrlash – bolaning oldiga qo‘yilgan vazifani o‘z bilimlari, tajribasi va imkoniyatlariga tayangan holda mustaqil hal etishga qaratilgan aqliy-ruhiy faoliyatdir.

Lev Vygotskiy fikricha, tafakkur dastlab kattalar bilan muloqot orqali shakllanadi, keyin ichki nutqqa aylanadi. Jan Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, preoperatsion bosqich (2–7 yosh) bolalarda ramziy fikrlash, tasavvur va egosentrik fikrlash rivojlanadi. Maktabgacha katta yoshda (5–7 yosh) mantiqiy fikrlashning asoslari shakllanadi: narsalarni tasniflash, taqqoslash, sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushunish.

Psixologlar mustaqil fikrlashni reproduktiv (tayyor bilimlarni qayta ishlatish) va samarali (yangi yechim topish) fikrlashga ajratadilar. Samarali fikrlash bolaning muammoli vaziyatlarda mustaqil yondashuvini talab etadi.

2. Amaliy asoslar: mazmun, shakl va metodlar

Maktabgacha ta’limda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning asosiy shakllari:

- O‘yin texnologiyalari (dramatizatsiya, rolli o‘yinlar, didaktik o‘yinlar – “Mehmonga kelgan Temurbek”, topishmoqlar, “Yomg‘ir” o‘yini).
- Muammoli vaziyatlar va savol-javob (nima uchun?, qanday?, nima bo‘lishi mumkin?).
- Nutq o‘stirish mashg‘ulotlari - badiiy asarlarni sahnalashtirish, rasm asosida hikoya tuzish, tabiat manzaralarini tahlil qilish.
- Interfaol metodlar- juftlik va guruhli ishlash, aqliy hujum, zanjir mashqi, intervyu o‘yini.

Ushbu metodlar bolalarning kuzatuvchanligi, tasavvuri, mantiqiy fikrlashi va nutqini bir vaqtning o‘zida rivojlantiradi. Tarbiyachining roli- yo‘naltiruvchi va kuzatuvchi bo‘lish, tayyor javob bermay, bolani mustaqil izlanishga undashdir.

3. Tajriba-sinov ishlari va natijalari

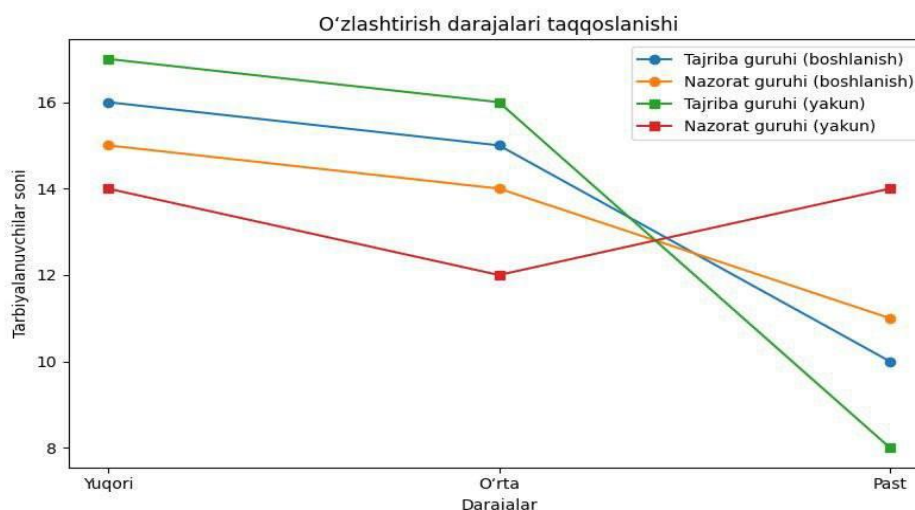
Tajriba Samarqand viloyatidagi 2 ta davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida 2025-yil fevral–may oylarida o‘tkazilgan. Ishtirokchilar: 81 nafar 5–7 yoshli bola (tajriba va nazorat guruhlari) va 8 nafar tarbiyachi.

Bosqichlar:

1. Aniqlovchi bosqich - anketa so‘rovi, kuzatish, pedagogik jarayon tahlili.
2. Shakllantiruvchi bosqich - maxsus dastur asosida tajriba guruhida o‘yin texnologiyalari, interfaol usullar va nutq o‘stirish mashg‘ulotlari o‘tkazildi.
3. Ta’kidlovchi bosqich- natijalarni qayta o‘lchash.

Tarbiyachilar uchun anketa natijalar: Savollar bo‘yicha tajriba guruhida ijobiy javoblar asoslovchi bosqichdagi 18–21 % dan ta’kidlovchi bosqichda 34–37 % gacha oshdi (nazorat guruhida o‘zgarish deyarli yo‘q - 4 %).

Bolalar uchun mustaqil fikrlash mezoni bo‘yicha natijalar :Tajriba guruhida mustaqil topshiriqlarga yondashish, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko‘rsatkichlari o‘rtacha 12 % ga yuqori bo‘ldi. Diagramma natijalari tajriba guruhidagi o‘sishni aniq ko‘rsatdi.

Natijalar shuni tasdiqlaydiki, tizimli va maqsadli metodik ta'sir bolalarning mustaqil fikrlash faolligini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa va amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning ishlab chiqilgan metodikasi samarali ekanligini ilmiy va amaliy jihatdan isbotladi. O'yin va interfaol metodlar orqali bolalarda tahlil, taqqoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlanishi, nutq boyishi va ijtimoiy faolligi ortishi kuzatildi.

Amaliy tavsiyalar

1. Mashg'ulotlarni shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida rejalashtirish.
2. Har bir mashg'ulotda muammoli vaziyat va ochiq savollardan foydalanish.
3. O'yin texnologiyalarini asosiy vosita qilish.
4. Tarbiyachilar malakasini oshirish bo'yicha seminar-treninglar o'tkazish.
5. Oila bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni .
2. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (2022).
3. Vygotskiy L.S. Myshleniye i rech. – M., 1999.
4. Piaget J. Psixologiya intellekta. – SPb., 2004.
5. Hasanboyeva O. va boshq. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent, 2013.
6. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Aloqachi, 2008. – 224 b.
7. Oripova Nodima Xalilovna, Umurkulova Mastura Raxmatullaevna. Western European Studies, 4-son (2024).
8. Qodirov B.R. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 512 b.
9. Quronov M. Tarbiya nazariyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 232 b.
10. Подъяков Н.Н. Мышление дошкольника. – Москва: Педагогика, 1977. – 272 с.
11. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – Санкт-Петербург: Питер, 2004. – 192 с.